

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА

**Модель регіонального зростання ефективності
овочівництва у повосінний період на основі складання
прогнозних регіональних балансів споживання основних
видів овочевих і баштанних культур
(методичні рекомендації)**

Селекційне, 2025

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту овочівництва і баштанництва НААН (протокол № 10 від 11.10.2025 р.)

Модель регіонального зростання ефективності овочівництва у повосінний період на основі складання прогнозних регіональних балансів споживання основних видів овочевих і баштанних культур (методичні рекомендації) / Авт. кол. : О.І. Алфьоров, В.П. Рудь, Л.А. Терьохіна, А.В. Яковченко, Л.Л. Леус. Селекційне : ІОБ НААН, 2025. 35 с.
<https://doi.org/10.32717/agroscience.metod.2025.13>

Рецензенти:

Шабетя О.М. – доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, учений секретар Інституту овочівництва і баштанництва НААН.

Халеп Ю.М. – кандидат економічних наук, старший дослідник, заступник директора з наукової та інноваційної діяльності Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН

У методичних рекомендаціях викладено пропозиції щодо удосконалення моделі регіонального зростання ефективності овочівництва у повосінний період на основі складання прогнозних регіональних балансів споживання основних видів овочевих і баштанних культур. У методичних рекомендаціях представлено методику складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочів до 2030 року за основними видами овочевих культур. Методичні рекомендації включають: зональні баланси за окремими овочевими культурами, коефіцієнти перерахунку перероблених продуктів в основний продукт по кожному виду овочів; потребу в насінні для розрахунку витрат на посів.

Дані рекомендації можуть бути застосовані при складанні галузових та регіональних комплексних програм розвитку галузі овочівництва, комплексних програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, а також для моделювання ситуації на ринках основних видів овочевих культур шляхом урівноваження попиту і пропозиції для недопущення її дефіциту або надлишку на ринку у майбутньому.

Рекомендації можуть бути використані Міністерством аграрної політики та продовольства України, обласними державними адміністраціями, головними управліннями сільського господарства і продовольства, керівниками та економістами підприємств АПК, науковими працівниками.

© Інститут овочівництва і баштанництва НААН, 2025

© Алфьоров О.І., Рудь В.П., Терьохіна Л.А.,
Яковченко А.В., Леус Л.Л., 2025

Зміст

Вступ.....	3
1 Сучасний стан і проблематика.....	4
2 Методика складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочів та баштанних культур	9
3 Визначення обсягу фонду споживання населенням овочевих і баштанних культур	15
4 Основні індикатори продовольчої безпеки України	25
Висновки.....	35

Вступ

Повоєнний період супроводжується істотними змінами у виробничих і логістичних ланцюгах овочівництва. Відновлення галузі потребує науково обґрунтованих моделей регіонального зростання ефективності та прогнозних балансів споживання. В умовах глобалізації та кліматичних змін особливо актуальним є підвищення ефективності виробництва через впровадження інновацій, раціональне використання ресурсів і вдосконалення методичних підходів.

Мета рекомендацій – розробити методику прогнозування регіональних балансів споживання основних овочевих і баштанних культур та надати інструменти підвищення ефективності виробництва. Завдання – систематизувати регіональні показники споживання, визначити методику складання прогнозних балансів із урахуванням медичних норм і міжнародних стандартів, запропонувати модель регіонального розвитку галузі.

Прогнозні баланси дають змогу моделювати ситуацію на ринку з метою забезпечення продовольчої безпеки, нарощування споживання, збільшення експортних можливостей і формування інформаційної бази для аналізу харчування населення.

Баланс ґрунтується на статистичних даних виробництва, експорту, імпорту та залишків, із врахуванням тенденцій ринку й експертних оцінок. Ресурсна частина балансу враховує зміну запасів, витрати у виробництві, переробці, транспортуванні та зберіганні.

За допомогою балансу попиту й пропозиції визначається рівень забезпечення населення продукцією та наявність дефіциту чи надлишку ресурсів. Його результати пов'язані з доходами населення, попитом у різних соціально-економічних групах і слугують основою для узгодження економічних важелів на всіх рівнях управління.

Сучасний стан і проблематика

Під час окупації півдня України було втрачено значну територію, придатну для ведення інтенсивного овочівництва. Крім того, внаслідок зміни клімату спостерігається тенденція до збільшення території із недостатньою кількістю опадів у вегетаційний період та підвищення температури в зимовий період. Суттєвих втрат земельним ресурсам та аграрному сектору завдало руйнування Каховської ГЕС, яке спричинило зміну місцевих природно-кліматичних умов у великому агроорієнтованому макрореґіоні. Всі ці чинники на сьогодні спричинили дефіцит виробництва в межах 18% валового обсягу товарної овочевої та 46% баштаної продукції.

Якщо ж проаналізувати стан галузей рослинництва в період військових дій, то за даними 2022 року втрачено майже 26% ринку соняшнику, зернових і зернобобових – 28,3%, плодово-ягідних – біля 6%. У 2022 році було вироблено 7,5 млн. т. овочів. Дефіцит склав 24,4%, або 2,4 млн. тон.

У 2023 році вдалося стабілізувати ситуацію і, навіть, збільшити валове виробництво овочів на 785,1 тис. тон, або на 10,5%. Посівна площа у 2023 році зросла на 21,8 тис. га, або на 5,8% (табл. 1).

Суттєве зростання цін через окупацію традиційних для овочівництва регіонів дало поштовх виробникам з інших областей розвивати овочевий напрямок. У 2023-2024 роках відзначалося збільшення посівних площ під овочеві культури в центральних та західних регіонах країни. Тобто в результаті переміщення аграріїв з півдня та переходу на нові культури локальних операторів обсяги частково відновились. У 2023 році українські господарства збільшили виробництво овочів до майже 8,3 млн тонн, що на 10% перевищує показник 2022 року (7,5 млн тонн). Також було зібрано 21,3 млн тонн картоплі, що на 2% більше, ніж у попередньому році.

1. Валові збори, посівні площі та урожайність основних сільськогосподарських культур, 2000-2023 рр.

Культури	Роки				2021/ 2000		2022/ 2021		2023/ 2022	
	2000	2021	2022	2023	(+,-)	%	(+,-)	%	(+,-)	%
Валові збори, тис. тонн										
Овочі відкритого ґрунту	5821	9935	7512	8297,1	4114	170,7	-2423	75,6	785,1	110,5
Соняшник	3457	15254	11329	12759	11797	441,2	-3925	74,3	1430	112,6
Зернові та зернобобові	24459	75143	53864	59772	50684	307,2	-21279	71,7	5908	111,0
Плодові та ягідні	1453	2119	1995	1996	666	145,8	-124	94,1	1	100,1
Буряк цукровий фабричний	13199	10205	9942	13129	-2994	77,3	-263	97,4	3187	132,1
Картопля	19838	20269	20899	21359	431	102,2	630	103,1	460	102,2
Посівна площа, тис. га										
Овочі відкритого ґрунту	541	460,8	374,9	396,7	-80,2	85,2	-85,9	81,4	21,8	105,8
Соняшник	2943	5928	5238	5202	2985	201,4	-690	88,4	-36	99,3
Зернові та зернобобові	13646	15318	11773	10836	1672	112,3	-3545	76,9	-937	92,0
Плодові та ягідні	425	225	171	167	-200	52,9	-54	76,0	-4	97,7
Буряк цукровий фабричний	856	222	184	250	-634	25,9	-38	82,9	66	135,9
Картопля	1629	1309	1204	1210	-320	80,4	-105	92,0	6	100,5
Урожайність, т/га										
Овочі відкритого ґрунту	11,2	20	21,5	20,9	8,8	178,6	1,5	107,5	-0,6	97,2
Соняшник	1,22	2,56	2,16	2,45	1,34	209,8	-0,4	84,4	0,29	113,4
Зернові та зернобобові	1,94	4,91	4,58	5,5	2,97	253,1	-0,33	93,3	0,92	120,1
Плодові та ягідні	3,84	10,8	11,6	11,9	6,96	281,3	0,8	107,4	0,3	102,6
Буряк цукровий фабричний	17,7	46,1	54,1	52,5	28,4	260,5	8	117,4	-1,6	97,0
Картопля	12,2	15,5	17,4	17,7	3,3	127,0	1,9	112,3	0,3	101,7

За даними Державної служби статистики, виробництво капусти білоголової зросло на 3,3% і склало 1,58 млн тонн. Найзначніше збільшення виявлено у виробництві пекінської капусти, яка показала зростання на 125%, досягнувши 6,2 тис. тонн. Моркви було зібрано 844,4 тис. тонн, що на 12,8% більше, а столових буряків - 777,7 тис. тонн (+2,2%). Цибулю виробили на 9,8% більше, склавши 889 тис. тонн. Проте урожай часнику впав на 1,4%, становлячи 186,4 тис. тонн. Урожай помідорів виріс на 33,9% і склав 1,68 млн тонн. Огірки зросли на 5,9%, досягнувши 874,3 тис. тонн, а баклажани - на 7,7%, склавши 32,7 тис. тонн. Гарбузів зібрано на 2,3% більше, 563,8 тис. тонн, в той час, як урожай кабачків залишився на рівні попереднього року,

близько 550 тис. тонн. Кавуни показали зростання на 5,5%, склавши 215,7 тис. тонн, у той час, як виробництво динь знизилося на 13,2%, до 58,9 тис. тонн (табл. 2).

Тобто, у 2023 році вдалося компенсувати виробництво овочів до 10 відсотків, а у 2024 році ще на 6%. Збільшення виробництва овочів спостерігалось у Одеській, Вінницькій, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Львівській та Черкаській областях. Полтавщина, Сумщина Дніпропетровщина та Харківщина також наросували обсяги, проте не в таких масштабах. Причому, якщо у 2023 році пробували та експериментували, то у 2024 році підходи до вирощування овочів були вже більш серйозними, важливішими стали питання розвитку інфраструктури й збереження вирощеної продукції.

В умовах військової агресії та зміни клімату відбувається поступовий перерозподіл орних земель під вирощування потенційно економічно вигідних сільськогосподарських культур; спостерігається тенденція до збільшення території із недостатньою кількістю опадів у вегетаційний період та підвищення температури в зимовий період, що спричиняє збільшення кількості та площ осередків шкідників та хвороб сільськогосподарських культур. Війна вкрай негативно впливає на функціонування аграрної галузі України та сільськогосподарські екосистеми.

2. Виробництво коренеплодів, бульбоплодів, культур овочевих і баштанних продовольчих у 2023 році

Найменування	Зібрана площа, тис. га	Валовий збір, тис. ц	Урожайність, ц/га
Культури овочеві	396,7	82970,8	209,2
Овочі листові та стеблові	64,5	16251,4	251,6
спаржа	0,0	1,2	16,7
капуста	62,1	15978,6	258,4
капуста цвітна та капуста броколі	0,8	104,9	97,5
капуста головчаста	60,5	15799,6	260,9
капуста брюссельська	0,0	1,3	194,4
капуста савойська	0,0	10,2	395,1
капуста пекінська	0,1	62,1	360,9
капуста кольрабі	0,0	0,5	92,5
салат-латук	0,1	17,3	82,4
шпинат	0,0	2,4	77,7
салат качанний	0,0	2,5	82,7
салат інший	0,0	10,1	108,3
овочі зелені	1,8	234,0	104,1
кріп	0,8	95,1	94,1
петрушка листовая	0,4	61,5	107,8
селера листовая та стеблова	0,0	2,2	108,1
базилік	0,0	3,1	65,7
ревень	0,0	2,9	69,5
щавель	0,5	66,5	126,7
Овочі плодові	180,1	39041,9	217,1
перець стручковий солодкий	10,5	1158,7	110,0
перець стручковий гіркий	0,8	79,8	83,1
огірки та корнішони	47,2	8743,4	184,9
баклажани	2,4	326,8	131,7
помідори	60,9	16835,6	275,8
гарбузи столові	24,7	5638,0	226,0
кабачки столові	27,2	5502,3	203,2
кукурудза цукрова	5,2	746,7	136,4
патисони	0,0	9,5	171,1
Овочі цибулинні	69,2	11020,1	158,9
часник	20,4	1863,5	91,4
цибуля	46,7	8890,1	189,6
цибуля ріпчаста	46,7	8889,3	189,6

цибуля порей та овочі цибулинні інші	2,1	266,5	126,7
Овочі бобові зелені	4,8	221,3	44,6
квасоля зелена	0,1	13,7	62,8
горох зелений	4,5	203,5	43,9
боби зелені	0,0	0,2	117,7
Овочі коренеплідні	77,8	16434,5	211,3
морква столова	40,7	8444,1	208,0
ріпа	0,0	5,8	190,6
буряк столовий	35,4	7774,3	219,5
селера коренева	0,1	28,5	224,3
петрушка коренева	0,4	50,6	109,8
пастернак	0,0	3,6	147,8
редька	0,0	19,7	145,3
редиска	0,9	100,3	107,4
бруква	0,0	4,0	189,3
хрін звичайний	0,0	3,1	88,0
Культури овочеві коренеплідні маточні	0,0	0,4	116,9
Культури баштанні продовольчі	34,2	2745,9	80,1
кавуни	23,4	2157,2	92,0
дині	10,8	588,7	54,3
Насіння культур овочевих і баштанних продовольчих	0,4	7,2	15,4

Збитки, завдані фізичним активам агропромислового комплексу України внаслідок російського вторгнення, становлять 10,3 млрд дол. США, а економічні втрати сягнули майже 70 млрд дол. США. Суттєвих втрат земельним ресурсам та аграрному сектору завдало руйнування Каховської ГЕС, яке спричинило зміну місцевих природно-кліматичних умов у великому агроорієнтованому макрорегіоні. Всі ці чинники спричинили дефіцит виробництва в межах 18% валового обсягу товарної овочевої та 46% баштанної продукції. Втрата значної кількості поливних земель, придатних для вирощування овочів, внаслідок окупації південних регіонів, обмеження доступу до зрошуваних мереж, пошкодження систем краплинного зрошення на підконтрольних і де окупованих територіях внаслідок постійних обстрілів фізично унеможлиблює існування овочівництва як такого.

Крім того енергетична криза, яку створювала країна-агресор протягом останнього року, завадила збереженню великої частини врожаю. Як наслідок, біля 1/3 загальної пропозиції галузі овочівництва не були доступні українському споживачеві. В кінцевому підсумку дефіцит склав біля 2,3 млн. т овочів та 230-250 тис. т. баштанних продовольчих культур. Як наслідок, на перспективу особливий акцент буде сконцентровано на переміщення виробництв певних видів овочевих культур в інші регіони та на імпорт.

Дослідження економічної ефективності систем краплинного зрошення в умовах України показують, що при такому рівні урожайності, що забезпечує крапельний полив, термін окупності витрат на будівництво систем зрошення в овочівництві відкритого ґрунту не перевищує 1 рік. Формування політики прибутковості господарств можливе при забезпеченні впровадження інтенсивних технологій, наукової організації праці та матеріального інтересу.

Встановлено, що за період 2000-2023 роки відбулася деформація у структурі витрат у рослинництві. Частка оплати праці знизилась із 30,2% у 2000р. до 15,1% у 2023 р. Матеріальні витрати зростають від 40 до 51,8%. Відповідно чистий дохід знижується від 20 до 8,3%. Це відбувається внаслідок диспаритету цін.

Встановлено, що за 2020-2023 роки витрати на вирощування овочів у розрахунку на 1 га посівної площі зросли у 3,1 рази від 56,3 тис грн. (2020 р.) до 173,8 тис. грн (2023 р). Рентабельність в останні три роки тримається на рівні 7%, що явно недостатньо для умов розширеного відтворення. Отже, через диспаритет цін на промислові товари і овочеву продукцію, виручка від реалізації не відшкодовує витрати в розмірах необхідних для розширеного відтворення.

Аналіз балансів споживання основних продуктів харчування за 2023 рік дозволив виділити три групи продуктів за характером забезпеченості основними харчовими продуктами: достатня – 100% (в цьому випадку індикатор достатності споживання становить 1; недостатня $\geq 50\%$ (індикатор достатності споживання $\geq 0,5$); критична $< 50\%$ (індикатор достатності споживання $< 0,5$). До першої групи «достатнє споживання» (ІДС – індекс достатності споживання становить понад 1) увійшли - овочева продукція, картопля, хліб і хлібопродукти. До другої групи – «недостатнє споживання» (ІДС $\geq 0,5$) – олія, яйця, цукор, м'ясо та м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, плоди та ягоди. І до групи «критичне споживання» (ІДС $< 0,5$) – слід віднести рибу і рибопродукти.

Встановлено, що в результаті військового втручання дефіцит по овочевим у 2022 році склав 24,4%, або 2,4 млн. тон.

У 2023–2024 роках спостерігалось часткове відновлення виробництва овочів, зокрема: 2023 рік – відновлення на 10%; 2024 рік – додаткові 6%;

Станом на кінець травня 2025 року посівна кампанія овочевих культур в Україні перебуває на завершальному етапі. Загалом, аграрії активно проводили посіви протягом травня, враховуючи регіональні кліматичні особливості та сприятливі дні для посадки. У 2025 році посівну площу збільшено на 10 тис. га, тобто: +2,5% під овочевими; + 0,5% під баштаними продовольчими культурами. Це зростання обумовлено стабільним попитом на внутрішньому ринку та сприятливими агрокліматичними умовами.

Це стало можливим завдяки переміщенню аграріїв із південних регіонів до центральних та західних областей, а також переходу на нові районовані культури.

2025 рік – очікується, що валове виробництво овочів в Україні зросте на +5,3% порівняно з 2024 роком, баштаних культур на +10,7%, досягнувши 8,06 млн тонн. Це сприятиме задоволенню внутрішнього попиту та стабілізації цін.

За прогнозом у 2025-2026 роках з'являться нові центри овочівництва, які можна розділити на кілька категорій:

1 - підприємства, переміщені з прифронтових та окупованих територій у центральну та західну частини країни;

2 - наявні підприємства в цих же регіонах, які намагаються збільшити виробництво традиційних для своїх областей овочів;

3 - підприємства з виробництва нішевих овочевих культур дієтичного та лікувального напрямку (спаржа, батат, часник, гарбуз) на базі створення наукових парків у центральних і західних областях.

4 - часткове відновлення виробництва зеленних культур (кріп,

петрушка, базилік, коріандр та ін.) в південних та розширення їх виробництв на захід і центр.

5. підприємства, які спеціалізуються на переробці фруктів та овочів, очолюють рейтинг за темпами збільшення обсягів виробництва.

Встановлено, що за 2015-2024 роки витрати на вирощування овочів зросли у 3,1 рази від 56,3 тис грн. у 2015 році до 184,6 тис. грн у попередньому 2024 ро-ці. Рівень рентабельності знизився від 45% у 2015 році до 8% у поточному. Овочівництво ведеться на умовах простого відтворення, що не дає змогу підприємствам відшкодувати витрати в необхідних розмірах. При цьому, виробник, незалежно від вкладених активів, не в змозі продати продукцію за своєю ціною, тому, за таких умов, повинен підключатися регуляторний механізм держави, яка ринковими методами буде спияти формуванню рівно конкурентних умов розподілу доходу від продажу на ринку між усіма учасниками інфраструктурної ланки «виробник-переробник-споживач та збутова інфраструктура». Проте, в умовах української дійсності даний аспект регулювання ринку практично не здійснюється, що є однією з причин значного недоодержання доходу сільськогосподарськими товаровиробниками.

Більше 55% роздрібної ціни залишається у частині інфраструктурної ланки ринку, яка безпосередньо не бере участі у виробництві даного продукту, а це є негативним явищем, яке формує демотивацію товаровиробника.

Таким чином, держава повинна допомогти виробнику одержувати належний дохід, регулюючи процеси ринкового ціноутворення через активні дії на межі «Мінімальна ціна» і «Ціна сформована на основі попиту і пропозиції». Мається на увазі, що держава має шляхом компенсації недоодержаного доходу (різниці в ціні) забезпечити виробнику мінімальну ціну, яка формується виходячи з існуючих норм відтворення капіталу, а отже економічного інтересу. Тому, визначення мінімальної ціни виробника є необхідною умовою на сучасному етапі функціонування аграрної економіки. Держава має визначити, яким чином компенсувати різницю, інакше виробники втрачатимуть мотивацію до господарювання. Мінімальна ціна визначається при заданих нормативах технологічних витрат і нормативах активів відповідно до заданої врожайності.

Овочівництво в Україні характеризується:

- значною залежністю від кліматичних та погодних умов;
- низьким рівнем використання сучасних сортів та гібридів;
- обмеженим застосуванням точних технологій удобрення та зрошення;
- недостатнім рівнем механізації та автоматизації процесів;
- дефіцитом високоякісного насіння та садивного матеріалу.

Основні проблеми овочівництва.

Науково-методичні: відсутність єдиних стандартів та методик для інноваційних систем, недостатнє використання цифрових технологій у плануванні та контролі виробництва.

Організаційні: низький рівень інтеграції виробничих, наукових і освітніх структур, недостатня координація між фермерськими господарствами та науковими інститутами.

Технологічні: обмежене впровадження сучасних методів точного землеробства, використання традиційних технологій вирощування, що знижує ефективність ресурсів, нестача насіння, логістичні обмеження, дефіцит технологій, зміни кліматичних умов;

Економічні: висока собівартість продукції, нестабільність внутрішнього ринку та складнощі у виході на експортні ринки;

Регіональні особливості: різна здатність земель, наявність інфраструктури та доступ до поливу.

2. Методика складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочів та баштанних культур

Методика складання зведених прогнозних балансів попиту і пропозиції за основними овочевими культурами може використовуватися центральними та місцевими органами виконавчої влади, Міністерством розвитку економіки,

торгівлі та сільського господарства України, обласними державними адміністраціями, головними управліннями сільського господарства і продовольства, керівниками та економістами підприємств АПК, науковими працівниками.

Зведений прогнозний баланс попиту і пропозиції на овочеву і баштанну продукцію - система показників, що характеризують фактичні та очікувані джерела надходження ресурсів основних видів овочевих культур та канали їх можливого використання.

Метою складання зведених прогнозних балансів попиту і пропозиції за основними овочевими культурами - є моделювання ситуації на ринках основних видів овочевих і баштанних культур шляхом урівноваження попиту і пропозиції для недопущення дефіциту або її надлишку на ринках у майбутньому на національному, регіональному рівнях та у межах природнокліматичних зон.

Прогнозні баланси попиту і пропозиції на овочеву і баштанну продукцію складаються в натуральному вираженні за:

- а) за окремими видами овочевих культур;
- б) за окремими видами баштанних *продовольчих* культур;
- в) за регіонами;

г) по природно-кліматичних зонах

Баланси продовольчих ресурсів характеризують джерела формування основних видів продовольства та напрями їх використання за календарний рік. Для складання балансів надходження і використання основних овочевих і баштанних культур використовується схема, подана на рис. 1

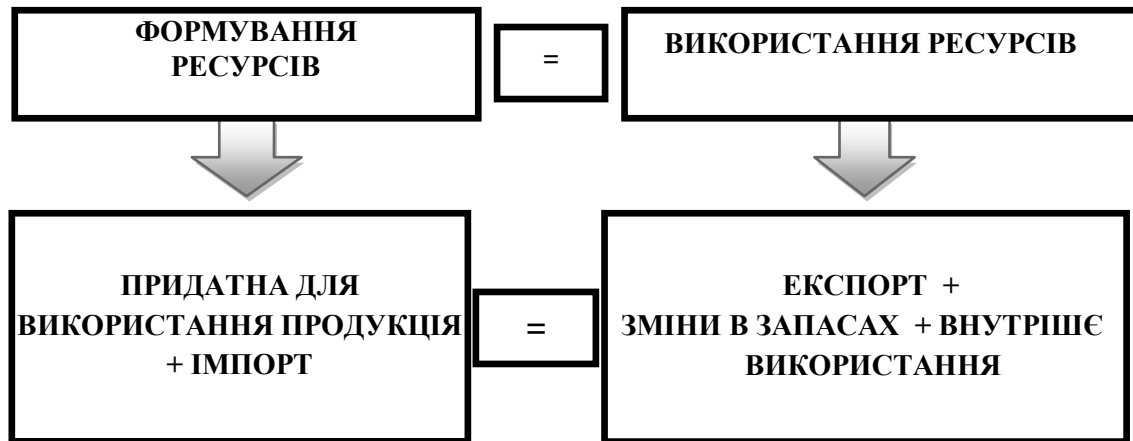

Рис. 1. Схема зведеного балансу овочевих і баштанних культур

Наведена схема формування зведеного балансу овочевих і баштанних культур відповідає міжнародним стандартам та рекомендаціям складання балансів продовольчих ресурсів і базується на концепціях і методологічних підходах до їх складання Продовольчою сільськогосподарською організацією ООН (ФАО).

Отже, при складанні зведених прогнозних балансів необхідно дотримуватися такої схеми [1]: **ПОПИТ = ПРОПОЗИЦІЯ; ПРОПОЗИЦІЯ = ПРИДАТНА ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРОДУКЦІЯ (ЗМІНА ЗАПАСІВ + ВИРОБНИЦТВО) + ІМПОРТ; ПОПИТ = ВНУТРІШНЄ СПОЖИВАННЯ (ЗМІНИ В ЗАПАСАХ + ВНУТРІШНЄ ВИКОРИСТАННЯ) + ЕКСПОРТ**

Основоположним принципом при складанні прогнозних балансів є першочергове визначення попиту ринку, тобто обсягу продовольчих ресурсів, необхідних для забезпечення внутрішнього споживання. У подальшому розраховуються необхідні ресурси для задоволення попиту за формою (табл. 3).

Періодичність складання прогнозних балансів визначається практичною доцільністю (календарний рік, маркетинговий рік, квартал, місяць). Прогнозні баланси попиту і пропозиції на окремі види овочевої і баштанної продукції складаються як по основному продукту, так і продуктах його переробки в перерахунку на основний вид за відповідними коефіцієнтами. При обчисленні показників перероблена овочева і баштанна продукція перераховуються у первинну, за якою складається баланс. Коефіцієнти перерахунку продуктів харчування в основний продукт, наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Форма прогнозного балансу попиту і пропозиції

п/п	Показник *	Формули для заповнення	Прогнозний період
I	Попит на - всього	$p. (1.1.) + p. (1.2.)$	5, 10, 20 років
1.1.	Внутрішнє споживання - всього	$p. (1.1.1.) + p. (1.1.2.)$	5, 10, 20 років
1.1.1.	Фонд споживання населенням		5, 10, 20 років
1.1.2.	Інше споживання	$[p. (1.1.2.1.) : p. (1.1.2.n.)]$	5, 10, 20 років
1.1.2.1.	Виробниче споживання (витрати на посів (посадку), витрати на корм)		5, 10, 20 років
1.1.2.2.	переробка продукції		5, 10, 20 років
1.1.2.3.	втрати продукції		5, 10, 20 років
1.1.2.4.	тощо		5, 10, 20 років
1.2.	Експорт		5, 10, 20 років
II	Пропозиція - всього	$p. (2.1.) + p. (2.2.) + p. (2.3.)$	5, 10, 20 років
2.1.	Зміна запасів	$p. (A) - p. (B)$	5, 10, 20 років
2.2.	Власне виробництво		5, 10, 20 років
2.3.	Імпорт		5, 10, 20 років
A	Запаси на початок періоду - всього	$[p. (A.1.) : p. (A.n.)]$	5, 10, 20 років
A.1.	Підприємства виробники		5, 10, 20 років
A.2.	Підприємства торгівлі		5, 10, 20 років
A.3.	Господарства населення		5, 10, 20 років
A.4.	Державні резерви		5, 10, 20 років
A.№	тощо		5, 10, 20 років
B	Запаси на кінець періоду - всього	$[p. (B.1.) : p. (B.n.)]$	5, 10, 20 років
B.1.	Підприємства виробники		5, 10, 20 років
B.2.	Підприємства торгівлі		5, 10, 20 років
B.3.	Господарства населення		5, 10, 20 років
B.4.	Державні резерви		5, 10, 20 років
B.№	тощо		5, 10, 20 років

*/ всі показники для визначення попиту-пропозиції та запасів (залишків) розраховуються у натуральному виразі із врахуванням перерахунків похідних продуктів у первинний продукт, по якому складається баланс

Інформаційною базою при складанні прогнозних балансів є дані фактичних балансів продовольчих ресурсів, що розробляються Держкомстатом України, форм державних статистичних спостережень підприємств і організацій сільського господарства, переробної промисловості, торгівлі, дані обстежень умов життя домогосподарств та їх сільськогосподарської діяльності, митної статистики та інших джерел, що характеризують формування продовольчих ресурсів та їх використання, адміністративна та відомча інформація, методи аналізу та експертних оцінок.

Таблиця 5

Коефіцієнти перерахунку переробленої продукції в основний продукт

Овочі та овочеві продукти	Коефіцієнт
Овочі свіжі та заморожені (<i>шокова заморозка</i>)	1
Огірки консервовані	0,688
Консервовані салати, закуски	0,58
Грибні консерви	0,6
Помідори консервовані	0,623
Томатна паста, томатний соус, кетчуп	1,3
Зелений горошок, солодка кукурудза та інші консервовані овочі	0,9
Продукти консервовані (на овочевій основі)	0,58
Капуста квашена	1,06 /0,78
Огірки солоні	1,054
Помідори солоні	1,115
Баклажани солоні цілі	1,115
Баклажани різані з грибами солоні	1,100
Баклажани різані з грибами та овочами солоні	1,0105
Баклажани різані з грибами солоно-мариновані	0,895
Баклажани різані з грибами та овочами солоно-мариновані	0,895
Гриби солоні	1,1
Сушені овочі та гриби	9
Овочеві соки та напої	0,900

Джерело: складено авторами за Наказом Мінекономіки від 18.12.2009 № 1426 "Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів" і доповнено за даними лабораторії переробки ІОБ НААН

Перелік форм державної статистичної звітності та інших джерел, які використовуються при складанні прогнозних балансів попиту і пропозиції овочевої і баштанної продукції наведено у табл. 6.

**Перелік основних форм державної статистичної звітності та інших джерел,
що використовуються при складанні балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів**

	Назва форми державного статистичного спостереження	Індекс статистичної форми	Джерела інформації
1. Виробництво			
1.1	Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду	29-сг (річна)	Мінекономіки України (директорат агропромислового розвитку), Держкомстат, головні обласні управління статистики (відділ сільського, лісового та рибного господарства)
1.2	Сівба та збирання врожаю сільськогосподарських культур, проведення інших польових робіт	37-сг (місячна)	
1.3	Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай і-го року	4-сг (річна)	
2. Реалізація			
2.1	Реалізація сільськогосподарської продукції	21-заг (річна, місячна)	Мінекономіки України (директорат агропромислового розвитку), Держкомстат, головні обласні управління статистики (відділ сільського, лісового та рибного господарства)
2.2	Звіт про продаж і запаси товарів (продукції) в оптовій торгівлі	1-опт (річна, квартальна)	
2.3	Баланс сільськогосподарської продукції	16-сг (річна)	
2.4	Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства	3-торг (річна, квартальна)	
3. Переробка			
3.1	Звіт про виробництво промислової та переробленої продукції	1П-НПП (річна, коротка річна, коротка квартальна)	Держкомстат, головні обласні управління статистики (відділ промисловості)
3.2	Терміновий звіт про виробництво промислової продукції (товарів, послуг) за видами	1-П (місячна)	
3.3	Інформація щодо використання сільськогосподарської продукції за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств	(річна, місячна)	Держкомстат, головні обласні управління статистики (відділ обстеження домогосподарств)
3.4	Інформація щодо наявності окремих видів сільськогосподарської продукції в домогосподарствах сільської місцевості за даними вибіркового обстеження сільськогосподарської діяльності домогосподарств	(річна, місячна)	
4. Імпорт, Експорт			
4.1	Імпорт та експорт сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів (дані митної статистики)	(річна, місячна)	Мінекономіки України (директорат агропромислового розвитку), Держкомстат, головні обласні управління статистики (відділ зовнішньоекономічних зв'язків)
4.2	Імпорт та експорт сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів (дані Дежкомстату - віділ зовнішніх зв'язків)	(річна, місячна)	

3. Визначення обсягу фонду споживання населенням овочевих і баштанних культур

Фонди споживання основних видів сільськогосподарської продукції визначаються балансовим методом (табл. 4).

Таблиця 4

Фонди споживання основних продуктів харчування населенням України, тис. тонн

	2000	2005	2010	2020	2025	2028	2029	2030
М'ясо та м'ясо-продукти вкл. субпродукти і жир-сирець	1611,0	1843,9	2384,0	2178,7	2195,0	2195,2	2232,1	2252,2
Молоко та молочні продукти	9788,8	10625,1	9469,8	8995,0	8942,0	8495,9	8354,8	8427,9
Яйця, млн шт.	8142,1	11207,0	13279,6	12014,8	11409,1	11594,0	11624,1	11832,3
Хлібні продукти (хліб та макаронні вироби у перерахунку на борошно; крупи, борошно, бобові)	6141,0	5817,2	5105,9	4422,8	4308,7	4284,5	4207,3	4102,7
Картопля	6660,2	6385,6	5913,8	5891,5	5966,3	6090,5	5893,1	5705,2
Овочі та баштанні продовольчі культури	5002,0	5662,5	6581,3	6889,8	6984,1	6783,0	6927,2	6923,8
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	1439,1	1749,6	2203,2	2178,9	2118,7	2241,5	2444,6	2469,0
Риба та рибні продукти	412,5	676,5	667,0	367,2	410,2	460,0	497,1	523,9
Цукор	1809,0	1794,6	1704,0	1527,6	1420,4	1290,4	1260,1	1212,2
Олія	461,4	635,0	680,0	525,1	497,3	496,5	500,9	504,4

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Фонд споживання основних видів овочевих і баштанних культур включає обсяг продукції, який використовується населенням країни на особисте споживання у будь-якому вигляді (табл. 5).

Фонд споживання овочів і продовольчих баштанних (кавунів, динь), включає свіжі, сушені, солені, мариновані та інші продукти переробки перелічених видів продукції. Сушені та перероблені овочі та баштанні продовольчі культури, включаються у фонд споживання в перерахунку на свіжі.

Таблиця 5

Регіональні фонди споживання овочів і баштанних

продовольчих культур, тис. тонн

Регіони	Роки							
	2000	2005	2010	2015	2025	2028	2029	2030
Україна	5002,0	5662,5	6581,3	6889,8	6984,1	6783,0	6927,2	6923,7
АР Крим	185,7	200,9	307,1	...	...	...	...	...
Вінницька	154,0	215,5	249,0	273,6	280,9	270,5	262,2	259,6
Волинська	86,0	115,4	151,0	160,2	162,0	161,5	159,5	160,1
Дніпропетровська	404,3	481,9	514,2	601,6	602,2	560,6	576,7	567,7
Донецька	530,4	606,5	670,8	603,3	627,1	608,7	596,3	595,5
Житомирська	147,4	154,1	168,8	194,4	206,3	198,7	197,3	199,5
Закарпатська	86,2	128,2	160,6	194,9	204,0	194,9	203,8	196,7
Запорізька	241,4	252,7	284,8	305,6	292,9	273,7	287,0	278,6
Івано-Франківська	103,0	116,4	138,3	186,8	191,1	198,4	199,9	198,5
Київська	449,2	510,5	630,9	755,0	794,7	813,7	852,5	861,1
Кіровоградська	186,0	161,3	162,2	170,5	171,1	165,8	173,6	173,4
Луганська	217,2	273,9	284,2	253,7	258,7	260,2	255,0	252,1
Львівська	224,9	308,8	321,3	381,1	404,9	392,7	415,4	430,8
Миколаївська	137,0	149,9	175,9	220,5	216,1	202,1	205,0	201,9
Одеська	223,7	286,3	352,7	405,8	384,7	358,0	376,8	381,8
Полтавська	215,5	220,1	257,2	272,2	270,1	259,4	262,9	263,1
Рівненська	97,2	109,7	149,5	164,6	159,5	174,1	170,8	173,7
Сумська	128,1	146,0	175,8	188,0	182,2	172,3	186,9	180,9
Тернопільська	101,0	110,9	141,0	176,0	171,3	169,9	167,1	175,0
Харківська	268,0	294,1	389,3	472,4	485,5	461,6	453,3	460,9
Херсонська	210,1	192,5	202,1	177,4	181,3	172,3	178,8	172,0
Хмельницька	124,2	146,6	160,9	177,1	180,2	190,3	199,8	194,9
Черкаська	210,8	190,9	214,5	221,2	216,9	197,7	211,3	208,1
Чернівецька	91,4	125,6	136,1	155,6	162,2	159,0	163,8	161,9
Чернігівська	179,3	163,8	183,1	178,3	178,2	166,9	171,5	176,0

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2025. – с. 61

Далі розраховуються показники фактичного споживання основних продуктів харчування у кілограмах за рік – фонди споживання відповідних видів продуктів у розрахунку на одну особу наявного середньорічного населення України за основними подуктами харчування (табл. 6).

**Споживання основних продуктів харчування
на одну особу за рік; кілограмів**

	2000	2005	2010	2015	2025	2028	2029	2030
М'ясо та м'ясо-продукти включаючи субпродукти і жир-сирець	32,8	39,1	52,0	50,9	51,4	51,7	52,8	53,6
Молоко та молочні продукти	199,1	225,6	206,4	209,9	209,5	200,0	197,7	200,5
Яйця, шт	166	238	290	280	267	273	275	282
Хлібні продукти (хліб та макаронні вироби у перерахунку на борошно; крупи, борошно, бобові)	124,9	123,5	111,3	103,2	101,0	100,8	99,5	97,6
Картопля	135,4	135,6	128,9	137,5	139,8	143,4	139,4	135,7
Овочі та баштанні продовольчі культури	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	29,3	37,1	48,0	50,9	49,7	52,8	57,8	58,7
Риба та рибні продукти	8,4	14,4	14,5	8,6	9,6	10,8	11,8	12,5
Цукор	36,8	38,1	37,1	35,7	33,3	30,4	29,8	28,8
Олія	9,4	13,5	14,8	12,3	11,7	11,7	11,9	12,0

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2025. – с. 61

Аналогічно розраховуються показники фактичного споживання овочевих і баштанних культур у кілограмах за рік за регіонами (табл. 7).

Середньодобове споживання однією особою основних мікро- та макро-елементів у складі продуктів харчування розраховано на підставі норм вмісту калорій, протеїну, жирів, мікроелементів у кілограмі відповідних продуктів, визначених НДІ гігієни харчування Міністерства охорони здоров'я України і наведено у рорізі основних мікроелементів (табл. 8) та у загальному вигляді за регіонами (табл. 9).

**Споживання овочів і баштанних продовольчих культур
на одну особу за рік, кілограмів за регіонами України**

Регіони	Роки							
	2000	2005	2010	2015	2025	2028	2029	2030
Україна	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7
АР Крим	75,8	84,8	131,0	...	...	...	...	...
Вінницька	85,5	126,0	151,3	170,3	176,0	170,9	167,2	167,2
Волинська	80,7	110,7	145,6	153,6	155,5	155,3	153,8	154,9
Дніпропетровська	111,1	139,2	153,7	184,2	185,7	173,5	179,2	177,9
Донецька	107,7	130,5	150,7	140,9	147,4	144,2	142,5	143,5
Житомирська	104,2	115,2	131,6	155,3	165,8	160,8	161,0	164,3
Закарпатська	68,3	102,8	128,9	154,8	162,0	154,9	162,1	156,7
Запорізька	123,2	135,2	157,7	173,7	167,7	158,1	167,4	164,2
Івано-Франківська	72,3	83,7	100,2	135,1	138,4	143,9	145,3	144,8
Київська	100,6	114,7	139,8	163,1	170,9	174,1	181,2	181,9
Кіровоградська	160,9	150,0	160,0	174,5	176,5	172,5	182,6	184,6
Луганська	83,2	113,0	123,5	114,7	117,6	119,3	118,1	117,6
Львівська	84,4	119,6	126,1	150,3	159,8	155,1	164,5	171,2
Миколаївська	106,5	122,4	148,3	189,9	187,2	176,4	180,4	179,4
Одеська	89,5	118,8	147,6	169,5	161,1	150,1	158,2	160,5
Полтавська	129,6	140,8	172,2	188,5	188,5	182,6	186,8	188,8
Рівненська	82,3	94,7	129,8	141,7	137,2	149,9	147,4	150,4
Сумська	96,5	118,2	150,7	168,1	164,3	156,7	171,8	168,3
Тернопільська	87,6	99,4	129,8	164,8	161,2	160,9	159,3	167,9
Харківська	90,8	103,6	140,9	173,4	179,2	171,1	168,8	172,8
Херсонська	175,4	170,0	185,3	166,6	171,2	163,9	171,5	166,5
Хмельницька	85,5	106,2	120,9	136,5	139,7	148,7	157,4	154,7
Черкаська	147,6	141,5	166,2	177,3	175,3	161,3	174,1	173,5
Чернівецька	98,3	138,1	150,5	171,0	178,4	175,2	180,9	179,3
Чернігівська	141,1	139,0	165,9	169,8	171,5	162,5	169,3	176,3

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2025. – с. 61

Таблиця 8

**Середньодобове споживання населенням основних мікро- та
макроелементів у складі продуктів харчування**

(у розрахунку на одну особу)

Основні мікроелементи	2000	2005	2010	2015	2025	2028	2029	2030
Усього (вкл. алкоголь і тонізуючі речовини)								
Калорійність, ккал	2661	2916	2933	2799	2742	2707	2706	2691
Протеїн, г	78,6	86,0	87,5	84,3	84,1	84,3	84,3	84,3
Жири, г	71,7	89,7	99,2	92,0	90,5	89,9	90,8	91,8
Кальцій, мг	825	927	893	904	901	874	872	879
Залізо, мг	19,4	20,5	20,5	20,2	20,1	20,2	20,2	19,9
Ретинол, мкг	1004	1156	1088	1093	1086	1044	1034	1049
Еквівалент бета-каротину, мкг	1472	1735	2035	2260	2298	2241	2297	2310
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+1/6B-CARQ), мкг	1249	1446	1427	1470	1470	1419	1418	1435
Тіамін, мг	1,81	1,90	1,88	1,83	1,81	1,81	1,80	1,80
Рибофлавін, мг	2,27	2,51	2,55	2,56	2,55	2,49	2,60	2,60
Ніацин, мг	16,8	17,9	18,8	18,4	18,6	18,6	18,6	18,5
Аскорбінова кислота, мг	100	111	121	130	132	133	136	135
Продукти рослинного походження								
Калорійність, ккал	2050	2183	2124	2008	1952	1926	1919	1891
Протеїн, г	46,7	47,1	44,3	42,9	42,5	42,5	42,1	41,4
Жири, г	30,4	40,7	43,4	37,0	35,4	35,4	35,8	35,9
Кальцій, мг	238	257	270	278	277	277	281	280
Залізо, мг	16,4	16,8	16,3	16,1	16,0	16,1	16,1	15,8
Ретинол, мкг	—	—	—	—	—	—	—	—
Еквівалент бета-каротину, мкг	1364	1612	1923	2148	2186	2134	2191	2202
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+1/6B-CARQ), мкг	227	269	320	358	365	357	366	368
Тіамін, мг	1,52	1,52	1,45	1,40	1,38	1,39	1,40	1,40
Рибофлавін, мг	0,66	0,65	0,65	0,67	0,66	0,66	0,70	0,70
Ніацин, мг	12,1	12,7	12,3	12,1	12,2	12,2	12,1	11,9
Аскорбінова кислота, мг	94	104	114	123	125	126	129	128
Продукти тваринного походження								
Калорійність, ккал	611	733	809	791	790	781	787	800
Протеїн, г	31,9	38,9	43,2	41,4	41,6	41,8	42,2	42,9
Жири, г	41,3	49,0	55,8	55,0	55,1	54,5	55,0	55,9
Кальцій, мг	587	670	623	626	624	597	591	599
Залізо, мг	3,0	3,7	4,2	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1
Ретинол, мкг	1004	1156	1088	1093	1086	1044	1034	1049
Еквівалент бета-каротину, мкг	108	123	112	112	112	107	106	108
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+ 1/6 B-CARQ), мкг	1022	1177	1107	1112	1105	1062	1052	1067
Тіамін, мг	0,29	0,38	0,43	0,47	0,46	0,43	0,43	0,42
Рибофлавін, мг	1,61	1,86	1,90	2,04	2,02	1,89	1,89	1,83
Ніацин, мг	4,7	5,2	6,5	6,9	6,7	6,3	6,4	6,4
Аскорбінова кислота, мг	6	7	7	7	7	7	7	7

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2025. – с. 61

Таблиця 9

Калорійність середньодобового раціону населення у
розрахунку на одну особу, ккал за регіонами України

	2000	2005	2010	2015	2025	2028	2029	2030
Україна	2661	2916	2933	2799	2742	2707	2706	2691
Автономна Республіка Крим	2413	2640	2825	...	...	...	...	...
області								
Вінницька	2693	3269	3175	3053	2975	2995	3016	2948
Волинська	2585	2911	3146	2981	2863	2774	2873	2846
Дніпропетровська	2607	2966	2854	2746	2770	2746	2796	2727
Донецька	2580	2937	2927	2664	2604	2606	2524	2460
Житомирська	2616	2957	3151	2947	2925	2899	2873	2807
Закарпатська	3054	3055	2981	2805	2843	2824	2818	2851
Запорізька	2671	2731	2778	2710	2621	2547	2519	2503
Івано-Франківська	2874	3112	2959	2927	2930	2975	2930	2994
Київська	2470	2650	2813	2748	2662	2590	2598	2621
Кіровоградська	2870	2984	2887	2943	2833	2791	2840	2811
Луганська	2331	2891	2846	2252	2237	2247	2282	2364
Львівська	2761	2827	2837	2870	2814	2745	2720	2778
Миколаївська	2610	3169	3041	2836	2788	2685	2805	2766
Одеська	2404	2822	2839	2801	2723	2694	2699	2634
Полтавська	2851	2975	3018	2873	2771	2699	2680	2719
Рівненська	2583	2755	2937	2743	2617	2624	2503	2548
Сумська	3021	3019	3054	2807	2743	2743	2772	2691
Тернопільська	2900	2868	2931	2856	2747	2744	2649	2768
Харківська	2733	2892	2849	2715	2662	2636	2565	2509
Херсонська	2921	3094	3020	2951	2902	2882	2796	2711
Хмельницька	2692	2997	2954	2922	2902	2858	2964	2890
Черкаська	2993	3252	3316	3185	3093	2929	2995	3006
Чернівецька	2531	3022	2996	2894	2900	2806	2890	2861
Чернігівська	3137	3051	3207	2971	2850	2892	3002	3049

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2025. – с. 61

Погнозний фонд споживання основних видів овочевих і баштанних культур населенням є фундаментальним показником, що розраховується при складанні прогнозних балансів шляхом множення прогнозної кількості осіб, що проживатиме в країні у прогнозованому періоді на прогнозний рівень споживання продукції на душу населення.

Для оцінки прогнозного рівня середньодушового споживання продуктів харчування доцільно базуватися на оцінці споживання як функціональної залежності між споживанням продукції та доходами населення за ряд попередніх років.

Крім того, при розрахунку прогнозного фонду споживання необхідно зважати також і на інші показники: раціональні норми середньодушового споживання, прогнозований рівень реальних наявних доходів населення, заходи державного регулювання ринків продовольства тощо.

Склад фонду споживання основних видів овочевих і баштанних культур включає: свіжі, сушені, солені, мариновані та інші продукти переробки перелічених видів продукції. Сушені та перероблені овочі та баштанні включаються у фонд споживання в перерахунку на свіжі.

При складанні прогнозного балансу, враховується можливість збільшення медичних норм споживання з метою їх наближення до міжнародних норм.

1. 3. Формування інших статей прогнозних балансів

2. 3.1. Виробництво продукції.

Основним джерелом формування пропозиції продовольчих ресурсів є обсяг власного виробництва продукції за період, на який складається баланс.

Методи розрахунку обсягу виробництва для складання прогнозних балансів мають відмінності в залежності від виду продукції.

У традиційній методиці, затвердженій Кабміном України вказано, що при заповненні статті "виробництво" для прогнозування обсягів продукції рослинництва та продуктів її переробки використовуються середні показники валових зборів за останні 5 років, коефіцієнти витрат сільськогосподарської сировини на виробництво харчової продукції.

При складанні прогнозних балансів споживання основних видів овочевої і баштанної продукції нами пропонується використовувати середній показник посівних площ, врожайності та валових зборів овочевих і баштанних культур за останні 10 років, що дасть змогу розробити достовірний прогноз валових зборів по окремих культурах.

2.3.2. Експорт. При розробці прогнозного балансу раціональний експорт - це обсяг продукції, який може бути вивезений упродовж періоду, на який складається баланс, за межі країни, за умови повного забезпечення потреб внутрішнього ринку. У прогнозному балансі позиція "експорт" є балансуючою.

2.3.3. Імпорт. При розробці прогнозного балансу імпорт розраховується як обсяг продукції, яка повинна бути ввезена із-за меж країни: для покриття дефіциту

внутрішнього ринку (у разі його наявності) та/або у рамках міжнародних зобов'язань України.

2.3.4. Інше споживання.

Основними складовими статті "інше споживання" є "виробниче споживання", "переробка продукції" та "втрати".

2.3.4.1. "Виробниче споживання" формується в залежності від виду продовольчого ресурсу на який складається прогнозний баланс. Основними складовими виробничого споживання є: "витрати на посів", "витрати на корм". Стаття прогнозного балансу "витрати на посів" розраховується шляхом множення прогнозованої площі посіву сільськогосподарської культури на середню норму висіву на гектар посівної площі (табл. 7.).

2.3.4.2. Стаття "витрати на корм худобі" розраховується виходячи з даних про норми витрати зерна на корм і середньорічне прогнозоване поголів'я худоби та птиці. Слід зазначити, що зважаючи на те, що суттєвий обсяг поголів'я худоби та птиці на сьогодні утримується в господарствах населення, де не завжди дотримуються науково-обґрунтованого раціону годівлі тварин, при розрахунку потреби ресурсу на корм, необхідно також брати до уваги статистичну інформацію щодо фактичного використання кормів.

2. 3.4.3. До статті прогнозного балансу "переробка продукції" включається обсяг продукції, яка використовується для виробництва продукції на нехарчові цілі, або продукції, що враховується у споживанні інших груп продовольчих ресурсів. Це характерно для прогнозних балансів зерна (переробка на спирт, солод тощо), плодів, ягід та винограду (вино тощо), олії (оліфа тощо), картоплі (крохмаль тощо). При складанні прогнозного балансу обсяги переробки продукції визначаються, виходячи із звітних даних органів державної статистики за попередні роки, консультацій із громадськими професійними організаціями виробників продовольства, експертних оцінок.

2. 3.4.4. При складанні прогнозних балансів обсяг втрат продукції визначається як відсоток від виробництва продукції, величина якого є співвідношення між обсягом втрат і виробництва, яке склалося у попередніх роках.

2. 3.5. Запаси продукції та їх зміна. При складанні прогнозних балансів запаси на початок періоду переносяться у форму балансу зі звітного статистичного балансу; запаси на кінець періоду - це обсяг продовольчого ресурсу, який повинен, як мінімум, дорівнювати двомісячному обсягу внутрішнього споживання. Також дотримуються положення чинного законодавства щодо обов'язкової наявності у державних резервах встановлених обсягів ресурсів. Стаття балансу "зміна запасів" визначається як різниця між запасами на кінець та початок періоду. У разі, якщо така різниця є додатньою - обсяг запасів віднімається від попиту, якщо від'ємною - обсяг запасів додається до попиту.

Таблиця 7

Потреба базового, базового та сертифікованого насіння основних овочевих та малопоширених овочевих культур для всіх категорій господарств України

Культура		Площа посіву СН, тис. га	Норма висіву, кг/га	Урожайність насіння, ц/га	Потреба СН зі страх-фондом 10%, т	Потреба БН зі страх-фондом 50%, т	Потреба ДН зі страх-фондом 100%, кг
Овочі відкритого ґрунту - всього		440,2	х	х	2235,3	72,3	11789,5
з них:	Капуста всяка	67,0	1	3	73,7	0,4	9,8
	Томати	71,8	1	1	79,0	1,2	47,4
	Огірки	47,1	6	1,5	310,9	18,7	2984,3
	Морква	42,4	8	6	373,1	7,5	796,0
	Буряк столовий	38,4	14	10	591,4	12,4	1390,9
	Цибуля ріпчаста	56,1	9	3	555,4	25,0	5998,2
	Гарбузи столові	28,9	4	2	127,2	3,8	305,2
	Кабачки	30,8	3	1,5	101,6	3,0	243,9
	Баклажани	5,6	1	1	6,2	0,1	3,7
	Перець солодкий і гіркий	15,4	1	1	16,9	0,3	10,2
	Інші овочеві культури *	22,1	-	-	-	-	-
	Малопоширені, зелені та пряно-ароматичні культури	14,7	-	-	261,5	30,2	11687,5
у т. ч.	цибуля зелена	4,06	12	5	53,6	1,93	185,2
	салат	2,93	2,5	3	8,1	0,10	3,4
	ревінь	0,15	3	10	0,5	0,00	0,03
	шпинат	0,07	12	5	0,97	0,03	3,4
	щавель	0,44	3	7	1,5	0,01	0,2
	петрушка	1,30	8	5	11,4	0,27	17,5
	кріп	0,90	10	5	9,9	0,30	23,8
	редиска, редька	0,73	5	9	4,03	0,03	0,8
	капуста цвітня, броколі	0,89	1	2	0,9	0,01	0,2
	капуста савойська, брюсельська, кольрабі та ін.	1,31	1,5	5	2,2	0,01	0,2
	цибуля батун, запашна, шніт, слизун та ін.	0,36	10	4	3,9	0,15	29,8
	селера	1,03	0,4	4	0,5	0,01	0,01
	пастернак	0,73	5	6	4,03	0,05	3,4
	естрагон (тургун)	0,29	0,4	1,5	0,13	0,01	0,01
	бобові	0,88	200,0	20	193,3	29,0	11598,9
	цукрова кукурудза	0,73	25	35	20,14	0,22	6,2
	Інші малопоширені, зелені та пряно-ароматичні культури **	22,05	-	-	-	-	-
Баштанні продовольчі культури - всього		70,0	х	х	287,8	8,6	690,6
з них:	Кавун	51,6	4	2	227,0	6,8	544,9
	Диня	18,4	3	1,5	60,7	1,8	145,7
Овоче-баштанні РАЗОМ		510,2	х	х	2523,1	80,9	12480,2

* Інші овочеві культури (часник, патисони, ріпа, пастернак, хрін та ін.)

** Інші малопоширені, зелені та пряно-ароматичні культури (базилік, коріандр, арахіс підземний, артишок посівний, вівсяний корінь, гадьчик звичайний, доліхос, зміголовник молдавський, мезембриантемум (льодяник), настурція (квасоля) велика, настурція лікарська, огірочник лікарський, родовик лікарський, розхідник звичайний, холодок лікарський, цефалофлора ароматна, цикорій коренеплідний, цикорій салатний).

4. Основні індикатори продовольчої безпеки України

Підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС ставить нові вимоги до розвитку національної економіки, вимагає врахування сучасних тенденцій глобалізації товарних ринків, потребує активного моніторингу стану як внутрішнього, так і світового продовольчого ринку. Економічна міцність держави характеризується продовольчим забезпеченням населення на рівні раціональних норм споживання, які виражаються внутрішніми і зовнішніми факторами.

Ефективне аграрне виробництво є основою забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту. Проблеми розвитку аграрного сектору, актуальні тенденції цінової світової кон'юнктури на продовольчі ресурси, недостатня увага держави до проблем галузі створюють передумови для виникнення кризових явищ у забезпеченні населення продуктами харчування.

Продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства. Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV (стаття 7) виділено критичний стан загрози продовольчій безпеці України в економічній сфері [2]. Даний закон втратив чинність на підставі Закону «Про національну безпеку України» за № 2469-VIII від 21.06.2018р. Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [3].

Проект Закону України “Про продовольчу безпеку України” є свідоцтвом того, що проблемі продовольчої безпеки в Україні починають надавати необхідної уваги. Так, Закон встановлює основні засади формування концепції продовольчої безпеки України, правовий механізм її інституційно-функціонального забезпечення, індикатори та критерії продовольчої безпеки, основні напрями державної політики у сфері харчування населення, забезпечення якості та безпеки продовольства, його економічної та фізичної доступності тощо. Особлива увага в Законі України «Про продовольчу безпеку України» приділяється якісним показникам сільськогосподарської харчової продукції та продовольства під час їхнього виробництва та реалізації. Зокрема, це підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення, розвиток тваринництва і його кормової бази, створення та впровадження нових технологій глибокої і комплексної переробки продовольчої сировини, методів її зберігання і транспортування, активізація інноваційної діяльності в галузях продовольчого комплексу, сприяння реалізації, забезпечення функціонування інформаційного середовища аграрного ринку та ін. Як зазначає Григорій Миколайович, сьогодні настав час «переходити від принципу односторонньої підтримки

учасників ринку до принципів формування системи групових інтересів споживачів, виробників, держави на аграрному ринку».

Сьогодні спостерігається критично низький рівень продовольчої безпеки населення України (нині калорійність раціону харчування українця складає близько 2500 ккал, тоді як у розвинених країнах 3300-3800 ккал).

Ще одним важливим аспектом необхідності вирішення проблеми є необхідність контролю якості продовольства, відсутність якого слід вважати головною причиною погіршення показників життєдіяльності населення.

Прийняття Закону України “Про продовольчу безпеку України” є важливим кроком у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки він повинен визначити правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики у сфері продовольчої безпеки та дати можливість розрахунку продовольчого балансу як для внутрішніх потреб країни, так і для експорту за кордон. Оцінити продовольчу безпеку можна за допомогою визначення системи показників [3] (табл. 8).

Таблиця 8

Індикатори продовольчої безпеки України відповідно до проекту Закону України “Про продовольчу безпеку України”

Група	Показник
1. Рівень споживання населенням харчових продуктів	1.1. Сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення у домогосподарствах з дітьми в залежності від кількості дітей у їхньому складі
	1.2. Сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення у домогосподарствах за рівнем сукупних витрат на одну особу
	1.3. Добова калорійність харчового раціону, враховуючи його збалансованість за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро-та мікроелементів
2. Економічна доступність Харчових продуктів	2.1. Вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання у відношенні до рівня середньомісячної номінальної заробітної плати із урахуванням розподілу населення за рівнем сукупних витрат на одну особу та частки сукупних і грошових витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат населення
	2.2. Вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання у відношенні до рівня середньомісячної реальної заробітної плати із урахуванням розподілу населення за рівнем сукупних витрат на одну особу та частки сукупних і грошових витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат населення
	2.3. Індекс споживчих цін на продовольчі товари, в т.ч. у розрізі окремих видів товарів, а також корелюючись на обсяги адресної продовольчої допомоги населенню та рівень монополізації продовольчого ринку

Група	Показник
3. Фізична доступність харчових продуктів	3.1. Структура джерел реалізації продовольчих товарів на ринку
	3.2. Наявність мережі роздрібної торгівлі у розрахунку на 10 тис. осіб
	3.3. Чисельність торгових місць на продовольчих ринках у розрахунку на 10 тис. осіб
	3.4. Чисельність підприємств малого бізнесу у сфері торгової діяльності на відповідній території
	3.5. Стан розвитку оптової торгівлі продовольчими товарами
	3.6. Наявність основних видів продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі та на ринках на відповідній території
	3.7. Асортимент продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі на відповідній території
4. Стійкість продовольчого ринку	4.1. Рівень роздрібних цін на сільськогосподарську продукцію
	4.2. Рівень закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію
	4.3. Нормативна рентабельність виробництва Сільськогосподарської продукції
	4.4. Рівень залучення місцевих виробничих та переробних потужностей для насичення локальних ринків продукцією власного виробництва, що вимірюється у відсотках продажу окремих видів продовольчих товарів місцевого виробництва в загальному обсязі їх реалізації
5. Ступінь незалежності продовольчого ринку	5.1. Частка імпортованих харчових продуктів у загальній структурі їх реалізації
	5.2. Рівень самозабезпеченості продовольчими товарами
	5.3. Обсяг державних запасів продовольства
	5.4. Баланс зовнішньої торгівлі продовольчими товарами
6. Якість і безпечність харчової продукції	6.1. Частка харчової продукції, виявлена як невідповідна діючим вимогам щодо якості та безпечності
	6.2. Обсяг окремих видів харчових продуктів та сільськогосподарської сировини, що виробляється за міжнародними стандартами якості в загальному обсязі їх виробництва
	6.3. Обсяги виробництва та реалізації на вітчизняному ринку органічної харчової продукції
7. Рівень розвитку оптово-роздрібно-ї сфери	7.1. Обсяг виробництва окремих видів Сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів
	7.2. Урожайність основних видів сільськогосподарських культур, продуктивності худоби і птиці
	7.3. Частка господарств населення у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції
	7.4. Рентабельність виробництва основних видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів
	7.5. Фінансові результати діяльності сільськогосподарських і переробних підприємств
	7.6. Обсяги інвестицій в агропродовольчу сферу, у т.ч. іноземних
	7.7. Рівень державної підтримки аграрних товаровиробників
8. Природно-ресурсний потенціал і ефективні	8.1. Показники родючості земель сільськогосподарського призначення, у тому числі в розрізі окремих територій
	8.2. Частка деградованих земель у загальній структурі
	8.3. Рівень розораності земель

Слід відзначити, що українським законодавством визначено мінімальні норми споживання основних продуктів харчування населенням України, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» (табл. 10).

Таблиця 10

Мінімальний набір овочів для для основних соціальних і демографічних груп населення, кг/люд/рік *

Основні види овочів (у т.ч. солені, квашені)	Діти		Дорослі	
	Віком до 6 років	Віком від 6 до 18 років	Працездатне населення	Пенсійного віку, або ті, що втратили працездатність
Капуста	16,4	21,9	28	27,5
помідори	16,4	21,9	25	22
морква	8,2	10,9	9	8
огірки	6,6	8,7	25	22
буряк	6,6	8,7	9	8
цибуля	6,0	7,9	9,1	7,1
часник	0,6	0,8	0,9	0,9
кабачки, гарбузи	11,3	13,0	13	10
баштанні	10,0	15,5	16	14,5
Всього	82,1	108,4	135	120

* Складено автором у відповідності до Постанови КМУ від 11 жовтня 2016 року № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [4]

За рекомендацією Інституту харчування АМН України людина на рік повинна споживати: 161 кг овочевих і баштанних культур, у т.ч. – 134 кг - овочевих і 27 кг баштанних продовольчих культур, з них – 29 кг капусти білоголової, 39 кг – томату, 10 кг – огірку, 9 кг моркви, 10 кг – буряку столового, 9 кг – цибулі на ріпку, 28 кг – інших овочів, з них – 0,8 кг г часнику, 4,2 кг – цвітної капусти, 3,2 кг – кабачка і патисона, 3,6 кг – редички і редьки, 7,8 кг зеленних і малопоширених видів овочів (у т. ч. 2,4 кг – цибулі зеленої, 4 кг – кропу та петрушки усіх видів; 1,4 кг – салату, шпинату, щавлю та інших видів малопоширених культур). Причому, з них до споживача повинно надходити – 7 кг - з поля (відкритий ґрунт), 0,5 кг – із захищеного ґрунту та 0,3 кг – із переробки разом з консервованою продукцією (табл. 10).

Для оцінювання задоволення потреб населення у продуктах харчування було розраховано відсоток задоволення потреб (І вик. норм, %) за формулою:

$$\text{І вик. норм, \%} = \frac{\text{Фактично спожито і - го продукту}}{\text{Раціональна норма споживання і - го продукту}} \times 100$$

Таблиця 10

Рекомендовані диференційовані норми споживання
овочів і баштанних культур в Україні (на душу населення), кг

ВИД ОВОЧІВ	Річна норма	У тому числі								
		свіжі					перероблені			
		всього	з поля	зі сховищ	закритий грунт	свіжоза- морожені	всього	консер- вовані	квашені і солені	сушені
Овочі всього:	134	94,3	48,2	32,4	9,9	3,8	39,7	29,1	8,6	2,0
у т. ч. капуста білоголова	29	23,8	11,6	12,2	-	-	5,2	-	5,2	-
томат	39	21,1	18,4	-	2,7	-	17,9	17,9	-	-
огірок	10	6,6	2,3	-	4,3	-	3,4	-	3,4	-
морква	9	8,0	2,0	4,3	-	1,7	1,0	0,5	-	0,5
буряк столовий	10	8,5	2,1	6,4	-	-	1,5	1,0	-	0,5
цибуля на ріпку	9	7,4	2,0	5,4	-	-	1,6	0,8	-	0,8
інші овочі:	28	18,9	9,8	4,1	2,9	2,1	9,1	8,9	-	0,2
у.т.ч. часник	0,8	0,6	-	0,6	-	-	0,2	0,2	-	-
капуста цвітна	4,2	4,2	1,6	1,1	-	1,5	-	-	-	-
кабачок і патисон	3,2	0,9	0,9	-	-	-	2,3	2,3	-	-
редиска і редька	3,6	3,6	1,7	1,9	-	-	-	-	-	-
Баштанні продовольчі	27,0	27,0	27	-	-	-	-	-	-	-
Всього	161	121,3	75,2	32,4	9,9	3,8	39,7	29,1	8,6	2,0

Помітним є відставання від раціонального споживання за наступними групами: «молоко і молокопродукти» – на 42 %, «плоди, ягоди і виноград» – на 37 %, «м'ясо і м'ясопродукти» – на 30 %, «риба та рибопродукти» – на 27 %, «цукор» – на 2 % (табл. 11).

Таблиця 11

Споживання основних продуктів харчування за регіонами України, 2025 р.

Роки	Продукти										
	Середньодобова калорійність, ккал	М'ясо і м'ясопродукти	Молоко і молокопродукти	Яйця, штук	Хліб і хлібопродукти	Картопля	Овочі і баштанні	Плоди, ягоди, виноград	Риба і рибні продукти	Цукор	Олія
1990	3597	68,0	373,0	272,0	141,0	131,0	103,0	47,0	18,0	50,0	12,0
1995	2696	38,9	243,6	171	128,4	123,8	96,7	33,4	3,6	31,6	8,2
1996	2646	37,2	230,5	161	123,7	128,1	92,0	34,9	4,3	32,6	8,6
1997	2617	34,8	210,9	152	126,8	134,7	90,7	39,6	5,0	30,7	8,5
1998	2592	33,4	213,6	154	126,4	129,9	94,3	28,3	5,9	31,6	8,3
1999	2565	33,1	210,9	163	122,4	122,5	96,3	22,2	7,3	32,7	9,0
2000	2661	32,8	199,1	166	124,9	135,4	101,7	29,3	8,4	36,8	9,4
2001	2758	31,1	205,2	180	129,6	139,5	104,8	26,4	11,0	39,5	10,0
2002	2800	32,6	225,3	209	131,2	132,8	108,0	28,5	11,9	36,1	10,7
2003	2798	34,5	226,4	214	124,5	138,0	113,6	33,0	12,0	36,4	11,3
2004	2910	38,5	226,0	220	125,6	141,4	115,4	33,9	12,3	38,4	13,0
2005	2916	39,1	225,6	238	123,5	135,6	120,2	37,1	14,4	38,1	13,5
2006	2935	42,0	234,7	251	119,5	133,6	126,7	34,8	14,4	35,9	13,6
2007	2940	45,7	224,6	252	115,9	130,4	118,4	42,1	15,3	40,0	14,3
2008	2998	50,6	213,8	260	115,4	131,8	129,2	43,5	17,5	40,9	15,0
2009	2946	49,7	212,4	272	111,7	133,0	137,1	45,6	15,1	37,9	15,4
2010	2933	52,0	206,4	290	111,3	128,9	143,5	48,0	14,5	37,1	14,8
2015	2951	51,2	204,9	310	110,4	139,3	162,8	52,6	13,4	38,5	13,7
2020	2954	54,4	214,9	307	109,4	140,2	163,4	53,3	13,6	37,6	13,0
2022	2969	56,1	220,9	309	108,4	135,4	163,3	56,3	14,6	37,1	13,3
2023	2939	54,1	222,8	310	108,5	141,0	163,2	52,3	11,1	36,3	13,1
2024	2707	51,7	200,0	273	100,8	143,4	159,7	52,8	10,8	30,4	11,7
Мінімальні норми	х	52,0	341,0	231,0	94,0	96,0	135	68,0	12,0	32,0	8,0
Раціональні норми	х	80,0	380,0	290,0	101,0	124,0	161,0	90,0	20,0	38,0	13,0
2024 у % до мін.	х	94,4	58,7	118,2	107,2	149,4	145,2	77,6	90,0	95,0	146,3
2024 у % до рац.	х	64,6	52,6	94,1	99,8	115,6	99,2	58,7	54,0	80,0	90,0
2024 у % до 1990	х	76,0	53,6	100,4	71,5	109,5	155,0	112,3	60,0	60,8	97,5

* Баланс та споживання основних продуктів харчування населення України: статистичний збірник – К., 2025

** За термінологією МОЗ України “Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2025 роки”

*** Затвердженні Постановою кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. № 656

При виробництві 240,0 кг/одну людину, до споживача надходить тільки 159,7 кг. Різниця (31,3%) кг витрачається на: корм худобі (15,6%), висівання (1,1%), експорт (2,8%), втрати (11,8%) (рис. 4.)

Аналіз балансу попиту і пропозиції за 2000 – 2025 роки показав, що

частка фонду споживання у валовому виробництві постійно знижується і на сьогодні складає 68,7%, проти 80,7% аналогічного показника у 2000 році.

Рис. 2. Структура розподілу овоче-баштанної продукції у 2024р, %

Збільшується і частка імпорту. На сьогодні його обсяги становлять 129 тис. тонн., що у 4,4 рази перевищує рівень 2000 року. Значними є і втрати, їх частка у фонді виробництва становить 10,8% проти 2,9% аналогічного показника у 2000 році. За період 2000–2024 рр. фонд виробництва в розрахунку на одну особу, враховуючи кількість населення по кожному року, збільшився у 1,6 рази, а фонд споживання в розрахунку на одну особу – в 1,4 рази. Тобто, не зважаючи на ріст абсолютних показників виробництва і споживання, темп росту споживання нижчий, ніж темп росту виробництва (табл. 12,13).

Баланс овочів і баштаних продовольчих культур у підприємствах у 2024 році

	Надходження			Використання				
	запаси на початок року	вироблено		на посів	на корм	реалізовано за всіма напрямками	втрати при зберіганні	запаси на кінець року
		овочів	баштаних продовольчих культур					
Україна	237,8	1420,9	30,2	1,1	9,7	1327,3	84,4	266,4
області								
Вінницька	0,3	10,4	0,1	0,0	0,0	9,4	0,1	1,3
Волинська	12,0	17,4	0,0	0,0	0,0	14,3	1,5	13,6
Дніпропетровська	42,0	114,3	2,3	0,0	0,8	76,2	16,4	65,2
Донецька	5,9	12,5	0,4	0,0	0,0	12,5	0,1	6,2
Житомирська	2,3	6,8	0,0	0,0	0,1	4,7	0,7	3,6
Закарпатська	0,1	1,5	0,0	0,0	0,0	1,6	0,0	0,0
Запорізька	5,3	21,9	1,5	0,0	0,1	22,0	0,0	6,6
Івано-Франківська	8,4	4,4	0,0	0,0	1,1	6,5	0,0	5,2
Київська	6,3	54,1	0,1	0,1	0,6	49,3	0,2	10,3
Кіровоградська	0,2	8,0	0,5	0,2	0,1	3,4	0,0	5,0
Луганська	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0
Львівська	4,2	29,8	0,0	0,0	0,0	29,3	0,2	4,5
Миколаївська	27,9	282,5	2,1	0,0	0,1	280,8	21,6	10,0
Одеська	25,6	55,9	1,5	0,0	0,1	55,6	0,4	26,9
Полтавська	2,5	5,9	0,5	0,0	0,1	5,4	0,0	3,4
Рівненська	0,0	7,3	0,0	0,0	0,0	7,1	0,2	0,0
Сумська	0,5	3,3	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	1,2
Тернопільська	4,0	18,3	0,0	0,0	0,1	10,1	5,2	6,9
Харківська	1,5	25,5	0,6	0,0	0,1	24,6	0,0	2,9
Херсонська	56,8	613,8	20,4	0,0	0,1	601,2	31,0	58,7
Хмельницька	1,0	8,4	0,0	0,1	0,3	6,5	0,0	2,5
Черкаська	27,7	112,5	0,1	0,7	6,0	96,8	6,8	30,0
Чернівецька	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0
Чернігівська	3,3	5,2	0,0	0,0	0,0	6,1	0,0	2,4

	Надходження				Використання					
	запаси на початок року	вироблено		куплено та інші надходження	на посів	на корм	реалізовано за всіма напрямками	втрати при зберіганні	для споживання	запаси на кінець року
		овочів	баштанних продовольчих культур							
Україна	3196,9	8266,7	525,8	2392,2	110,1	1524,9	2019,1	498,0	6923,8	3305,7
області										
Вінницька	136,4	445,3	34,0	59,3	6,9	84,7	160,6	20,1	259,6	143,1
Волинська	97,2	264,5	0,0	55,5	3,4	70,1	69,2	18,3	160,1	96,1
Дніпропетровська	268,0	613,2	33,7	97,4	7,0	85,8	56,7	35,8	567,7	259,3
Донецька	54,5	257,7	19,3	383,2	3,3	21,6	12,9	16,9	595,5	64,5
Житомирська	202,3	386,9	3,9	8,7	5,4	56,7	75,4	28,5	199,5	236,3
Закарпатська	96,2	269,5	0,1	81,5	4,2	51,2	82,7	12,7	196,7	99,8
Запорізька	132,2	252,0	30,7	159,6	2,5	40,8	105,3	17,7	278,6	129,6
Івано-Франківська	48,7	177,1	0,0	87,5	5,4	24,0	28,7	6,2	198,5	50,5
Київська	141,4	511,7	9,4	464,2	4,9	68,5	23,0	33,2	861,1	136,0
Кіровоградська	174,2	252,8	20,7	42,1	4,9	52,5	71,2	13,4	173,4	174,4
Луганська	42,5	177,6	24,3	92,1	5,6	18,8	12,1	4,4	252,1	43,5
Львівська	136,1	679,3	0,0	104,9	6,8	91,8	150,8	38,3	430,8	201,8
Миколаївська	55,6	196,0	28,1	58,4	2,1	27,1	45,6	7,8	201,9	53,6
Одеська	66,5	233,5	26,0	235,9	6,7	31,9	57,8	10,6	381,8	73,1
Полтавська	177,2	539,7	44,7	44,3	3,0	104,5	197,4	37,0	263,1	200,9
Рівненська	99,8	261,6	0,0	35,0	4,3	44,6	57,3	15,1	173,7	101,4
Сумська	55,8	199,9	6,6	33,5	1,6	31,4	16,1	7,4	180,9	58,4
Тернопільська	87,2	264,6	0,0	47,0	4,4	40,8	74,0	10,7	175,0	93,9
Харківська	230,9	650,4	59,3	69,5	1,8	168,4	124,6	27,8	460,9	226,6
Херсонська	385,5	706,2	163,4	47,1	15,7	256,8	423,3	80,3	172,0	354,1
Хмельницька	140,6	241,0	0,9	19,4	2,7	48,5	7,0	16,0	194,9	132,8
Черкаська	119,7	246,3	10,1	62,5	3,4	40,4	48,1	20,9	208,1	117,7
Чернівецька	151,1	246,5	8,6	50,1	2,1	34,4	87,1	14,7	161,9	156,1
Чернігівська	97,3	193,4	2,0	53,5	2,0	29,6	32,2	4,2	176,0	102,2

Аналіз балансу овочів і баштанних продовольчих культур
(включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу)
(за календарний рік; тисяч тонн)

	2000	2005	2010	2015	2021	2022	2023	2024
Виробництво	6195	7606	8873	9792	9998	9721	9940	10244
Зміна запасів (на кінець року)	201	196	-22	-213	73	-39	78	451
Імпорт	29	100	311	95	136	129	188	313
Усього ресурсів	6023	7510	9206	10100	10061	9889	10050	10136
Експорт	30	150	335	212	224	444	434	284
Витрачено на корм	728	1214	1337	1564	1548	1503	1525	1535
Витрачено на посів	86	90	118	110	110	109	112	111
Втрати	177	393	835	1203	1195	1050	1052	1252
Фонд споживання	5002	5663	6581	6890	6984	6783	6927	6924
у розрахунку на 1 особу, кг	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7

Задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, у 2019 р., як і у попередні роки, здійснювалося, в основному, за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Так, у табл. 14 представлено рівень імпортозалежності України за окремими продуктами за період 2000-2019 рр. Найбільш уразливими позиціями, з точки зору імпортозалежності залишаються позиції “риба та рибопродукти”, “плоди, ягоди та виноград”, “олія рослинна всіх видів”, частка імпорту за цими групами у загальному споживанні відповідно становить 66,7; 48,3 та 39,8% відповідно (при 30-ти відсотковому пороговому критерії цього індикатора). У 2019 р. частка імпорту риби і рибопродуктів у внутрішньому споживанні порівняно з попереднім роком скоротилася на 4,9 відсоткових пункти, проте це відбулося на фоні середньодушового зменшення споживання цієї продукції, обумовленого низьким платоспроможним попитом населення. Основну частину імпорту плодово-ягідної продукції складають екзотичні види фруктів (цитрусові, банани тощо). У 2019 р. проти 2005 р. імпорт бананів зріс на 15,4%, цитрусових – на 13,8% відсотка. У той же час за вказаний період імпорт яблук скоротився у дварази.

Таблиця 13

Продовольча імпортозалежність України
за окремими продуктами за період 2000-2019 р., %

Продукти харчування	2000	2020	2024
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	2,0	2,6	1,7
М'ясо і м'ясопродукти	19,2	15,9	10,4
Молоко і молокопродукти	4,7	2,9	2,7
Риба і рибопродукти	65,3	71,6	66,7
Яйця	1,0	0,9	0,4
Овочі та баштанні	3,7	4,7	3,8
Плоди, ягоди та виноград	54,2	51,3	48,3
Картопля	0,1	0,5	0,6
Цукор	6,6	20,5	15,3
Олія рослинна всіх видів	44,4	46,9	39,8
із неї олія соняшникова	0,2	0,2	0,2

ВИСНОВКИ

1. Аналіз звітів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про стан продовольчої безпеки України за 2000-2024 рр. засвідчує наявність наступних ключових загроз продовольчій безпеці держави: незбалансоване споживання продуктів харчування населенням; низький рівень споживання продуктів тваринного походження в енергетичному раціоні населення; висока частка витрат домогосподарств на продукти харчування у структурі їх загальних витрат; зниження ємності внутрішнього ринку за окремими продуктами харчування; імпортозалежність країни за окремим продуктом; висока диференціація вартості харчування за соціальними групами; сировинний характер експорту сільськогосподарської продукції; зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку; повільне впровадження міжнародних стандартів та систем якості продуктів харчування.

2. Створити необхідні умови для збалансування попиту і пропозиції можна, лише взаємоузгодивши всі економічні важелі, що впливають на кінцевий результат господарської діяльності на рівні підприємства, району, територіальних громад, області та конкретної природно-кліматичної зони.

3. У нинішніх умовах важливим чинником забезпечення стабільності аграрного ринку має стати застосування системи заходів і механізмів державного регулювання, спрямованої на забезпечення балансування кількісних та якісних параметрів попиту і пропозиції. Така система охоплюватиме комплекс організаційних й економічних заходів. Баланси попиту та пропозиції необхідний для розуміння реальної картини наявності продовольчої продукції та приблизних обсягів тіньового обігу.

4. Головною метою розробки прогнозних балансів є моделювання ситуації на ринках основних видів сільськогосподарської продукції з врахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки, нарощування фонду споживання продукції населенням України, збільшення експортних можливостей, тобто зниження експортозалежності країни по основних продовольчих групах, а також формування інформації про обсяги надходжень і використання основних продуктів, обсяги їх споживання та поживну цінність середньодобового раціону для аналізу рівня споживання продуктів харчування однією особою, оцінки продовольчої безпеки країни та інформаційного забезпечення потреб користувачів.

5. Відновлення практики складання загальнодержавних балансів та інформування учасників ринку сприятиме вчасному моніторингу ситуації для забезпечення стабільності продовольчої безпеки.

¹. Наказ Мінекономіки від 18.12.2009 № 1426 "Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів" Режим доступу <https://www.google.com.ua/>

². Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 2

³. Закон «Про національну безпеку України» за [№ 2469-VIII від 21.06.2018р.](#) <https://zakon.rada.gov.ua>

⁴. Постанова КМУ від 11 жовтня 2016 року № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-п>

5. Основи економічної теорії / за ред. С. В. Мочерного. – К. : Видавничий центр «Академія», 1998. – 464 с.

6. Фермери опинилися біля розбитого корита [Електронний ресурс] / Фінанси та економічні новини України. – 2011.11.01. – Режим доступу: <http://money-news.te.ua/2011/11/01/fermery-opynylysya-bilya-rozbytoho-koryta/>.

7. Хусаинов Б.М. анализ конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции в Казахстане / Б.М. Хусаинов // Економіка АПК. – 2009. - №8. – С. 13 – 17.

8. Золотницька Ю.В. Точка беззбитковості хмелярства як інструмент прийняття оперативних управлінських рішень / Ю.В. Золотницька // Економіка АПК. – 2010. - №8. – С.123 -128.

9. Базилюк Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: моногр. / Я.Б. Базилюк. – К: НІСД, 2002. -132 с.

10. Ульянченко О.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємства стратегічні аспекти її формування: [моногр.] / О.В. Ульянченко, Л.А. Євчук, І.В. Гуторова. – Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 340 с.

11. Саєнко М.Г. Конкурентоспроможність підприємства / М.Г. Саєнко. – Тернопіль: «Економічна думка», 2006. – 390с.

12. Бидик А.Г. До питання конкурентоспроможності /А. Г. Бидик// Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об'єктивна передумова інтеграції країни в Світове співтовариство: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 18 травня 2007 р. – Частина 2 – Тернопіль: ТНЕУ. – 2007. – С.275-277.

13. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва /В. Я. Месель-Веселяк// Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7-14.

14. [Про затвердження Порядку надання статусу спеціальної сировинної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування від 03.10.2007 № 1195](http://minagro.gov.ua/uk/organic_ministry?nid=14089)
[http://minagro.gov.ua/uk/organic_ministry?nid=14089.](http://minagro.gov.ua/uk/organic_ministry?nid=14089)

15. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» із змінами, внесеними згідно із Законом від 28.12.2014 / Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс], № 67-VIII – 2015. - Режим доступу :<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>